

KSIEGA PSALMÓW

BIBLIA LUBELSKA

Wydanie pierwsze

Redakcja naukowa

Ks. Adam Kubiś

PISMO ŚWIĘTE
STAREGO I NOWEGO TESTAMENTU

w przekładzie z języków oryginalnych

KSIEGA PSALMÓW

Wstęp, przekład i komentarz
Ks. Antoni Tronina

Miejsca paralelne
Dawid Mielnik, ks. Antoni Tronina

Wydawnictwo KUL
Lublin 2021

Recenzenci:

s. dr hab. Jolanta Judyta Pudętko PDDM (Akademia Katolicka w Warszawie)
ks. dr hab. Wojciech Węgrzyniak (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie)

Opracowanie redakcyjne

Dawid Mielnik

Opracowanie komputerowe

Dawid Mielnik

Za zgodą Kurii Metropolitalnej w Lublinie

z dnia 12 października 2021 r.

Nr 862/Gł/2021

Bp dr hab. Józef Wróbel, wikariusz generalny

Ks. dr Krzysztof Kwiatkowski, kanclerz

© Copyright by Wydawnictwo KUL, Lublin 2021

ISBN: 83-228-0381-8 (do *Biblii Lubelskiej*)

ISBN: 978-83-8288-006-9 (do *Księgi Psalmów*)

Wydawnictwo KUL

ul. Konstantynów 1H, 20-708 Lublin

tel. 81 740-93-40, e-mail: wydawnictwo@kul.lublin.pl

<http://wydawnictwo.kul.lublin.pl>

Druk i oprawa:

volumina.pl Daniel Krzanowski

ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin

tel. 91 812-09-08, e-mail: druk@volumina.pl

1. Wprowadzenie

Psalmy zajmują szczególne miejsce w Biblii, która jest historią miłości Boga do swego ludu. Historia ta zaczyna się zawarciem przymierza i obietnicą wzajemnej wierności. Prorocy ustawicznie wzywają Izraela, aby odnowił pierwotną miłość i pojednał się ze swoim Panem. Księga Psalmów jest świadectwem dramatycznej sytuacji ludu wybranego spowodowanej niewiernością przymierzu. Jest jednocześnie świadectwem nieskończonego miłosierdzia Bożego, które objawia się w ustawicznym dialogu z człowiekiem. Psalmy są niezwykłym zapisem tego dialogu, który pozwala ludowi uzdrowić zagrożone grzechem więzi przymierza i pogłębić je w modlitewnym wyznaniu Bogu swej wiary, nadziei i miłości.

1.1. Autorstwo i czas powstania

Psałterz to systematyczny zbiór tekstów powstałych w toku długiej historii Izraela. Zbiór ten pozwala nam głębiej wniknąć w duchowość ludu Bożego. Tradycja nazywa go Psałterzem Dawida, gdyż imię tego wielkiego króla widnieje w tytułach blisko połowy psalmów. Niewątpliwie monarcha izraelski odegrał istotną rolę w powstaniu liturgicznej tradycji Izraela, przypisano mu więc także późniejsze pieśni skomponowane w duchu autentycznej pobożności tego „świętego grzesznika”, jak nazwano króla Dawida.

Starożytne pieśni Izraela towarzyszyły ludowi Bożemu w jego długiej historii, w wciąż zmieniających się okolicznościach. Traciły one wówczas bezpośredni kontakt z pierwotną sytuacją życiową, w jakiej powstały, ale zdobywały szersze znaczenie w liturgicznej i osobistej modlitwie. Ich aktualność

polega właśnie na tym, że odwołują się one do typowych postaw ludzkich, w których każdy może siebie odnaleźć. Ostatnie odkrycia w Qumran (nad Morzem Martwym) potwierdziły wcześniejsze przypuszczenia, że obecna forma Księgi Psalmów (150 utworów) istniała już w II wieku przed Chrystusem. W tym okresie intensywnego życia liturgicznego, skupionego wokół świątyni jerozolimskiej, nauczyciele Pisma połączyli wcześniejsze kolekcje psalmów w jeden zbiór zwany czasem „Pięcioksięgiem Dawida”. Po dwóch psalmach wprowadzających (Ps 1–2), następuje pierwsza kolekcja modlitw liturgicznych (Ps 3–41). Ponieważ używa się w niej na określenie Boga jedynie imienia JHWH (co w przekładzie oddajemy przez „PAN”, idąc za tradycją greckiej Septuaginty), nazwano ją umownie „zbiorem jahwistycznym”. Inna nazwa to „Psałterz Dawida”, gdyż niemal każdy psalm tego pierwotnego zbioru nosi w tytule imię wielkiego króla, założyciela dynastii i organizatora liturgii jerozolimskiej.

1.2. Gatunki literackie

Psałterz charakteryzuje się bogactwem gatunków literackich. Zawiera hymny wyrażające podziw nad dziełem stwórczym Boga (Ps 104) i nad Jego działaniem w historii (Ps 105). Szczególnie liczne są lamentacje, zarówno kolektywne, jak również indywidualne (np. Ps 3; 5; 13; 22; 44). Należy też wspomnieć o pięknej kolekcji siedmiu psalmów pokutnych (Ps 6; 32; 38; 51; 102; 130; 143), które Kościół zachodni szczególnie ceni od czasu św. Augustyna. Niektóre utwory są modlitwą psalmisty do Boga, aby go pomógł, z innych bije troska o przywrócenie sprawiedliwości, gdyż bez niej nie można żyć w pokoju. Znajdujemy w Psałterzu modlitwy dziękczynne, które wzywają uczestników liturgii do włączenia się w pieśń uwielbienia Boga (np. Ps 66; 117; 118).

Liczne pieśni sławią Boże królowanie (Ps 47; 93–99), które przejawia się także w rządach dynastii Dawida (Ps 2; 21; 45; 89; 110; 132). Od czasu słynnej wyroczni Natana (2 Sm 7) bowiem władza królewska w Izraelu ma wymiar religijny: sławiąc króla, naród przypomina obietnice Boże związane z przysługą „Pomazańcem”.

Niektóre psalmy zapowiadają „dzień Pański”, w którym objawi On swoją potęgę (12,6; 21,10; 37,1; 75; 82). Jest grupa „pieśni Syjonu”, psalmy pielgrzym-

kowe sławiących miasto święte Jeruzalem. Pielgrzymi wyrażają w nich swoją radość z bliskiego spotkania Boga w Jego ziemskiej świątyni (np. Ps 122; 126).

Do Księgi Psalmów włączono modlitwy, których celem jest pouczenie Izraela. Te dydaktyczne pieśni sławią Prawo Boże (Ps 25; 34; 111; 119), przypominają o Jego sprawiedliwości i dobroci (Ps 145), rozważają problem odpłaty za złe i dobre uczynki (Ps 37; 73; 112). Czasem wymienia się także „psalmy mesjańskie” jako odrębny gatunek literacki. Są oczywiście modlitwy, które wprost wyrażają oczekiwania na Pomazańca Pańskiego (por. Ps 2 i 110, tak ważne dla chrystologii Nowego Testamentu). Wydzwięk mesjański mają jednak również psalmy królewskie, jak i pieśni Syjonu. Szczególnie psalmy „ubogich” wyrażają tęsknotę za Mesjaszem, który zaprowadzi Królestwo Boże na ziemi.

Ostatnia z pięciu kolekcji psalmów zawiera zbiór pieśni liturgicznych śpiewanych podczas wieczerzy paschalnej i wielkich świąt Izraela. Szczególnie ważny jest tu zbiór „wielkiego Hallelu” (Ps 113–118 i 136). Chrystus, modląc się jego słowami w ostatnich godzinach ziemskiego życia (Mt 26,30), wskazał na jego prorocki charakter.

1.3. Antropologia

Psalmy są zasadniczo napisane językiem ludzkim, stąd też możemy szukać w nich odpowiedzi na pytanie o tajemnicę człowieka. Psalmista stawia to pytanie, kierując je do Boga: „Czym jest człowiek, że o nim pamiętasz, i czym śmiertelnik, że troszczysz się o niego?” (Ps 8,5). Odpowiedź polega na tym, że Bóg uczynił człowieka „niewiele mniejszym od aniołów” i dał mu koronę „chwały i czci” (8,6). Zastosowana tu terminologia królewska wskazuje, że ludzie mają udział w godności i mocy samego Boga, dzieląc odpowiedzialność za całą ziemię (por. Rdz 1,27n; Ps 115,16).

Ale to jeszcze nie wszystko. Temat tożsamości człowieka, podjęty w Ps 8, powróci w nieco zmienionej formie w Ps 144. Tam jednak odpowiedź będzie zupełnie inna: „Człowiek jest podobny do tchnienia, jego dni jak cień przemijają” (Ps 144,4). Tak więc odpowiedzi psalmistów na problem istoty człowieczeństwa mogą być krańcowo odmienne. Człowiek jest zarazem potężny i kruchy, pełen godności, ale i podległy cierpieniu. Jest obdarzony

zdolnościami niemal boskimi, a z drugiej strony jest narażony na fizyczne i społeczne ograniczenia.

Psalmy uczą, że udziałem człowieka są cierpienia i śmierć, ale także możliwość doskonałego życia w łączności z Bogiem (por. wstęp do soborowej Konstytucji *Gaudium et spes*). Wspólnota ludzka może być źródłem błogosławieństwa, jeśli panuje w niej pokój (Ps 133), ale i przekleństwa, jeśli dopuszcza się wykluczenia i prześladowań (Ps 22; 42; 55). Liczne skargi psalmistów świadczą o nadużyciach, jakich bezkarnie dopuszczają się ludzie „bezbożni”. Ludzie potrafią gnębić innych i mścić się na nich, ale też zdolni są do pokuty, do współczucia i wysiłków na rzecz pojednania. Psalterz stanowi jakby lustro, w którym człowiek może zobaczyć, jaki jest i jaki powinien być.

Tak więc psalmy ukazują dysonans pomiędzy wywyższeniem człowieka i jego upodleniem. Psalterz pozwala na tak szerokie spojrzenie dzięki swej orientacji eschatologicznej: egzystencja ludzka jest zależna od gotowości życia „na obraz Boży”. Człowiek jest rozdarty pomiędzy teraźniejszością a wiecznością, gdy szuka wspólnoty życia z innymi i z Bogiem. Psalmy świadczą, że Bóg jest ostatecznym celem ludzkich dążeń, a człowiek jest całkowicie zależny od Boga. Życie ludzkie, jak je przedstawiają psalmiści, to ustawiczne błędzenie po rozdrożach: między życiem a śmiercią, w drodze ku nowemu życiu (Ps 22). A tym, co umożliwia przejście od śmierci do życia wiecznego, jest *chesed*, „miłosierna miłość” Boga.

1.4. Teologia

Pomimo tak wielkiej różnorodności będącej wyrazem rozwoju duchowego Izraela Psalterz stanowi jedną księgę. Myśl przewodnią całego zbioru ukazuje jasno jego wprowadzenie (Ps 1–2): człowiek na do wyboru dwie drogi życiowe. Droga posłuszeństwa Bożemu Prawu prowadzi do szczęścia, droga buntu kończy się zagładą. Cała historia świata jest wypadkową tego podstawowego podziału. „Bezbożny” może oznaczać wrogie narody albo po prostu człowieka, który swym sposobem życia sprowadza „sprawiedliwych” z właściwej drogi. Może to być nawet „nieprzyjaciół wewnętrzny”, zło ukryte w sercu ludzkim. Obrazy wojenne, których tak wiele malują psalmiści, można więc tłumaczyć również jako ilustracje walki duchowej. Sprawiedliwy jest ten,

kto otwiera się na Boga, kieruje się w stronę świątyni i tam składa prawdziwe ofiary zatroskany o prawdziwe dobro ludu.

Początkowo oczekiwane szczęście pojmuje się materialnie: to spokojne posiadanie ziemi, bogactwo, rodzina, która zapewnia przyszłość. Stopniowo jednak wierny odkrywa, że prawdziwe szczęście kryje się głębiej. Wypełnianie Prawa prowadzi go do odkrycia wartości nieprzemijalnych. Jednocześnie psalmista uczy się inaczej patrzeć na bliźnich. Pragnienie zemsty na wrogach ustępuje miejsca oczekiwaniu na ich nawrócenie. Na końcu czasów Bóg sam przybędzie, aby przemienić ludzkie serca i zgromadzić wszystkie narody. Wówczas sprawiedliwi doznają pełni szczęścia.

Na kartach Psalterza ciągle jednak powraca następujące pytanie: dlaczego powodzi się nieprzyjaciołom Boga, a sprawiedliwi doznają tylu udręk? Początkowo sytuacja wydaje się nie do zniesienia: psalmista głośno krzyczy o swej niewinności i domaga się odpłaty. Powoli jednak uświadamia sobie własną grzeszność i grzeszność ludu, z którym jest solidarny. Modlitwa o wyniszczenie grzeszników już zapowiada Modlitwę Pańską: „zbaw nas od złego”, od zła wewnętrznego, od grzechu, od szatana.

Niektóre psalmy wyrażają nadzieję nagłej odmiany sytuacji: trzeba przywrócić ład w świecie, zanim będzie za późno, nie pozwolić na śmierć niewinnych. Z czasem jednak i ta myśl ulega oczyszczeniu, zamienia się w ufne zawierzenie Bogu: On sam przywróci swoje królestwo, gdzie już na zawsze zapanuje sprawiedliwość i pokój. Kiedy jednak to przyjdzie, skoro tak często ciśnie się na usta skarga sprawiedliwego: „Boże mój, czemuś mnie opuścił?”. Księga Psalmów nie daje odpowiedzi na to dręczące całą ludzkość i wszystkie wieki pytanie. Odpowiedź przyniesie dopiero Nowy Testament, ukazując „Zbawiciela, Jezusa Chrystusa, który przezwyciężył śmierć, a na życie rzucił światło przez Ewangelię” (2Tm 1,10). Okaze się wtedy, że Chrystus jest „cudownym piewcą Psalmów” (św. Augustyn), który wraz z Oblubienicą Kościołem śpiewa pieśń chwały Ojcu w Duchu Świętym.

Grecki przekład Biblii (Septuaginta), który powstał w egipskiej Aleksandrii już w II wieku przed Chrystusem, pogłębia historyczną lekturę Psalterza, interpretując go jako proroctwo. W ślad za tą żydowską tradycją Kościół dostrzega w psalmach zapowiedź tajemnicy Chrystusa i doskonałej wspólnoty czasów ostatecznych. Stąd nasza lektura odwołuje się nie tylko do sensu wyrazowego psalmów, ale szuka także wypełnienia ich treści w Chry-

stusie i w Kościele (lektura chrystologiczna, paschalna, eklezjalna, mistyczna i eschatologiczna).

1.5. Dawid jako psalmista

W początkowych księgach Psalterza przeważają lamentacje. Tytuł pierwszej lamentacji (Ps 3) stanowi wskazówkę: to Dawid się skarży. W niektórych miejscach tytuł podporządkowuje psalm konkretnej sytuacji z życia Dawida. W Ps 3 czytamy „gdy uciekł on przed swym synem Absalomem”. Zakłada się więc, że czytelnik zna dzieje Dawida. Psalm zawiera szereg elementów nawiązujących do wydarzeń z 2Sm 15,14n. „Liczni wrogowie” psalmisty (Ps 3,2) to nawiązanie do mnóstwa ludzi, którzy prześladowali Dawida (2Sm 17,1). „Wielu”, którzy sądzą, że Bóg nie pomoże już psalmiście (Ps 3,3), to aluzja do wielkiej liczby tych, którzy przeszli na stronę Absaloma (2Sm 5,12). Bezpieczne przetrwanie nocy (Ps 3,6) ma w 2Sm 17 istotną rolę, bo Dawid w ten sposób zyskał na czasie. Modlitwa do Boga na „świętej górze” (Ps 3,5) nawiązuje do ucieczki Dawida z Jeruzalem, gdy przechodził on przez Górę Oliwną, „gdzie oddawano pokłon Bogu” (2Sm 15,32). Tam modli się on ponownie. Zwrot „wznies się, o PANIE” (Ps 3,8) odpowiada wołaniu o wyruszenie Arki w Lb 10,35, a Dawid zabrał Arkę do Jeruzalem (2Sm 6). Można więc czytać Ps 3 jako *midrasz* (komentarz w stylu rabinackiej wykładni Biblii) do dziejów Dawida. Tak wyłania się spora grupa psalmów, które wiązano z wydarzeniami buntu Absaloma przeciw Dawidowi.

Nie wiemy, czy któreś z tych psalmów ułożono właśnie w tym celu, aby odtworzyć i skomentować dzieje Dawida. Czytelnik winien w każdym razie odczytywać te psalmy na różnych poziomach. Przede wszystkim są to modlitwy konkretnych ludzi, którzy w potrzebie zwracali się do Boga o pomoc. Czytelnik, który modlił się tym kanonicznym tekstem, odnosił go do własnych doświadczeń i tak interpretował jego sens, aby wyrażał jego własne potrzeby. Ale odnosił go również do dziejów Dawida, umieszczając własne losy w początkach historii Izraela. Być może pocieszał się tym, że Dawid, ten wielki ideał historii, także cierpiał i znosił prześladowania. Teksty Ksiąg Samuela znacznie obszerniej ukazują cierpienia Dawida niż jego sukcesy polityczne i wojenne. Dawid bardziej niż ktokolwiek w „wielkiej” historii Izraela stanowił idealny wzór dla cierpiącego psalmisty.

Ciekawy jest rozkład psalmów przypisywanych Dawidowi wewnątrz Psalterza. Pierwsza księga (Ps 1–41) to niemal wyłącznie psalmy Dawidowe. W drugiej i trzeciej księdze (Ps 42–72; 73–89) grupa ta miesza się z psalmami lewickich grup pieśniarzy: Koracha i Asafa. Czwarta grupa zawiera tylko dwa psalmy Dawida (Ps 101 i 103), a w piątej (Ps 107–150) ustępują one miejsca dwóm innym grupom: psalmom pielgrzymek i *Halleluja*. Tym spostrzeżeniom odpowiada inne – w trzeciej księdze, zwłaszcza na obu jej krańcach (Ps 73 i 89), mówi się o końcu królestwa. Dawid jest więc obecny jako psalmista przede wszystkim tam, gdzie zakłada się istnienie królestwa. Nie występuje on jednak zasadniczo jako zwycięski król, lecz jako przykład modlitwy błagalnej. Pod koniec włącza się on w powszechną pieśń chwały, gdy psalmy Dawidowe Ps 138–145 wprowadzają w wielką doksologię końcową.

1.6. Księga modlitwy

Soborowa Konstytucja dogmatyczna o objawieniu Bożym nazwała Psalterz „przedziwnym skarbem modlitw” (KO 15). Zauważmy, że Sobór nie mówi o „modlitwie”, lecz o „modlitwach” psalmów. Pismo Święte nie zna bowiem tak ogólnego pojęcia modlitwy jak współczesne języki. Każdy rodzaj modlitwy jest tam określony własnym terminem. Są więc w Psalterzu hymny uwielbienia (*tehillim*), od których cała księga bierze swą nazwę. Są błagalne „suplikacje” (*qinot*), prośby wstawiennicze (*tefillot*), a także modlitwy dziękczynne (*todot*). Jest wreszcie kilkadziesiąt czasowników wyrażających rzeczywistość modlitwy w jej różnorodnych przejawach, od „wylewania skargi przed PANEM” (Ps 102,1), aż po wysławianie Go w „uwielbieniu” (Ps 63,4).

Zgodnie ze swym pierwotnym przeznaczeniem psalmy stanowią zbiór modlitw przede wszystkim liturgicznych. Nie można ich zatem traktować ściśle indywidualnie (choć są to w większości wyznania osobiste). Podobnie jak w społeczności Izraela, tak później w liturgii chrześcijańskiej pobożności osobistej nie da się oddzielić od wspólnotowej. Święte „zwołanie” (hebr. *qahal*, gr. *ecclesia*) to wspólnota kultowa, oparta na przymierzu Boga z ludem wybranym.

Niewiele wiemy o dawnym kulcie żydowskim. Poza rubrykami liturgicznymi w tytułach wielu psalmów wiadomości o liturgii świątynnej czerpiemy dopiero z „Kronik”, które Dawidowi przypisują organizację kultu. Sam jednak Psalterz w swej ostatecznej redakcji może świadczyć o istnieniu liturgicznego śpiewnika.

Wyraźne są w nim aluzje do aktów kultu (5,8), do spełniania ślubów (22,26; 50,14) i składania ofiar (27,6; 54,8), do uroczystych procesji (42,5; 68,25n) i „wielkiego zgromadzenia” (22,23n; 35,18), w którym uczestniczą wierni wraz z kapłanami.

Psałterz, podobnie jak cały kult świątynny, stanowi przykład liturgii ściśle związanej z życiem. Odzwierciedlają się w nim radości i smutki, kryzysy i nadzieje ludzi wszystkich czasów. Pieśń te łączy historię z wiecznością, życie codzienne – z głęboką wiarą. Tak właśnie, jak nauczali wielcy prorocy Izraela. Psalmi zawsze były głównym natchnieniem modlitw prawowiernych żydów. Ale także cała tradycja chrześcijańska ustawicznie odwołuje się do nich. Wiadomo, że już starożytni pustelnicy żyli słowami Pisma Świętego. Wielu Ojców znało je na pamięć, szczególnie Psałterz należący do codziennych modlitw.

Kościół katolicki zachował przez wieki lekturę Psałterza zwłaszcza w Liturgii godzin odmawianej także przez świeckich. Sobór zachęca do odnawiania starożytnej praktyki wspólnej modlitwy psalmami: „jest to prawdziwie głos Oblubienicy przemawiającej do Oblubieńca; co więcej, jest to modlitwa Chrystusa i Jego Ciała zwrócona do Ojca” (Konstytucja o liturgii świętej 84).

Należy tu podkreślić wielkie znaczenie pewnych psalmów w orędziu Nowego Testamentu. Zwłaszcza tzw. Psalmi królewskie (Ps 2 i 110) poddano tu gruntownej reinterpretacji, widocznej już we wczesnym judaizmie. To samo dotyczy Ps 8, a szczególnie Ps 22: Syn Człowieczy ukoronowany przez Boga oraz cierpiący sługa to według Ewangelii sam Jezus, który odniósł te proctwa do siebie. Idąc tym tropem, egzegeza patrystyczna i średniowieczna próbuje odczytywać cały Psałterz w świetle paschalnej tajemnicy Chrystusa.

Problem stanowią tzw. psalmy złorzeczące, „ocenzurowane” przez ostatnią reformę liturgii. Św. Jan Chryzostom widział w nich misterium uniżenia się Boga, który „przyjął ludzki język, pojęcia i prawdy jeszcze niedoskonałe” (PG 53, 35). Trzeba je zatem uważać za wcielenie Słowa Bożego, symbolicznie wyrażające odwieczny konflikt zła i dobra. Ale są one także wyrazem psychiki semickiej, tak odmiennej od naszej. Izrael zwracał się do Pana z prośbą o wszystko: o zdrowie, o rzeczy doczesne, o potomstwo, ale też o ukaranie wrogów.

1.7. Szczytowy wyraz wiary biblijnej

Księga Psalmów stanowi centrum i zarazem szczyt objawienia. Możemy z tego szczytu spojrzeć na panoramę świata psalmistów. Wokół tego centrum,

jakie zajmuje człowiek w dialogu z Bogiem, roztacza się kilka koncentrycznych kręgów obejmujących całą rzeczywistość ludzką. Pierwszym kręgiem jest święte miasto Jeruzalem położone na górze Syjon. Jest ono znakiem historycznej obecności Pana w rodzie Dawida i znakiem Jego obecności przestrzennej w świątyni. Jest wreszcie znakiem łączności między niebem a ziemią, między historią a wiecznością. Bóg spotyka się tu z człowiekiem we wszystkich wymiarach: w czasie, w przestrzeni i w wieczności.

Za tym kręgiem świętej góry rozpościera się druga przestrzeń obejmująca lud wybrany wraz z jego historią. Przymierze synajskie sprawia, że dzieje Izraela nie są polem walki ślepych sił przypadku, lecz nieprzerwanym ciągiem zbawczych interwencji Pana. Pozostaje On pełen miłości nawet w chwilach poniżenia i upadku dynastii Dawida.

Wreszcie ostatnim, nieogarnionym kręgiem roztaczającym się wokół tej świątyni jest cały wszechświat jako miejsce królowania Boga nad wszelkim stworzeniem. Ogarnia On swym potężnym ramieniem wszystkie wymiary przestrzeni (Ps 139), łącząc niebo z ziemią. Całe stworzenie wola w hymnie uwielbienia: „Twoje są niebiosy a ziemia jest Twoja. Utwierdziłeś krąg ziemi i to, co go wypełnia” (Ps 89,12). Wszystko, co zawiera się w owych trzech kręgach skupionych wokół Boga i człowieka, staje się przedmiotem modlitwy i uwielbienia dla Stwórcy i Zbawcy.

Wznosząc jednak oczy w górę, ukaże się coś jeszcze wspanialszego. Okazuje się, że wzorcem tej ziemskiej świątyni i dopełnieniem królestwa Dawida jest niebiańskie Jeruzalem i wieczne królestwo Ojca. Tę ostateczną rzeczywistość przeżywała już tradycja żydowska. Nawiąże do niej św. Paweł, mówiąc o „górnym Jeruzalem”, matce wierzących (Ga 4,26). Ten sam obraz spotkamy jeszcze w Liście do Hebrajczyków (12,22): „Miasto Boga żyjącego, Jeruzalem niebieskie”. To cel ziemskiej wędrówki ludu Bożego.

Objawienie Nowego Przymierza kończy się również wizją nowego Jeruzalem, „przybytku Boga z ludźmi” (Ap 21,2n.10n). W odróżnieniu od żydowskich oczekiwań jednak brakuje w tym mieście świątyni: „bo świątynią jego jest PAN, Bóg wszechmogący, oraz Baranek” (Ap 21,22). Zakończenie Apokalipsy przywołuje główne symbole Księgi Psalmów, poczynając od „drzewa życia” z pierwszego psalmu. Spełnieniem wszystkich pragnień ludu Starego i Nowego Przymierza, zawartych w Psalterzu jest miasto święte, nowe Jeruzalem (Ap 22,3-5).

1.8. Struktura Psalterza

Podział Psalterza na pięć kolekcji dokonał się jeszcze przed erą chrześcijańską. Świadczy o tym uwaga zamieszczona w *Midraszu Tehillim*: „Podobnie jak Mojżesz dał Izraelowi pięć ksiąg Prawa, tak Dawid dał Izraelowi pięć ksiąg Psalmów, dając im kolejno tytuły: «Szczęśliwy mąż» (1,1); «Dyrygentowi pouczenie» (42,1); «Psalm Asafa» (Ps 73,1); «Modlitwa Mojżesza» (90,1) oraz «Niech mówią wykupieni przez Pana» (107,2). Tradycja żydowska zestawia więc króla Dawida z prawodawcą Mojżeszem. O ile Mojżesz przekazał ludowi objawienie Boże dane na Synaju, to Dawid zostawił Izraelowi wzorzec modlitwy opartej na Objawieniu.

1.9.1. Księga pierwsza (Ps 1–41)

Pierwsza księga Psalterza była w tradycji Izraela najściślej związana z imieniem Dawida. Pomijając dwa wstępne utwory (Ps 1–2), dołączone wtórnie jako wprowadzenie do 150 modlitw Dawida, w pierwszej księdze mieści się kilka mniejszych zbiorów przypisanych wyłącznie Dawidowi (Ps 3–14; 15–24; 25–34; 35–41). Znakiem, że jest to świadomy zabieg redaktorów całej kolekcji, może być umieszczenie podobnych gatunków literackich w kluczowych miejscach zbioru. Tak więc kolekcję centralną wyznaczają dwa psalmy liturgiczne (Ps 15 i 24). Z kolei dwa psalmy alfabetyczne (Ps 25 i 34) stanowią granice następnej kolekcji. Wreszcie końcowa doksologia (Ps 41,14) zamyka pierwszą księgę Psalterza i wskazuje zarazem na zasięg księgi drugiej (Ps 72,18n) mającej podobne zakończenie.

1.9.2. Księga druga (Ps 42–72)

Druga księga Psalterza zaczyna się kolekcją psalmów „synów Koracha” (Ps 42–49). Druga część tej kolekcji, liczącej w sumie 12 kompozycji, mieści się w księdze trzeciej (Ps 84–89). Według Księgi Kronik (1Krn 6,31-38) Korach należał do rodu Lewiego, będąc jednym z potomków Kehata (Wj 6,16-24). Według Lb 16 natomiast Korach był jednym z przywódców buntu na pustyni, ale „synowie Koracha przeżyli” (Lb 26,11). Ich śpiew liturgiczny w późniejszym okresie pomagał wojskom Izraela odnosić zwycięstwa (2Krn 20,18-22). Kronikarz przesuwając ich działalność na czasy Dawida i Salomona, kiedy to

mieli pełnić rolę śpiewaków świątynnych i strażników przybytku (1Krn 9,19). Z tych informacji wynika, że Korachici byli związani z dynastią Dawida, choć sama postać Dawida nie ma już w tej kolekcji takiego znaczenia jak w pierwszym zbiorze Psalterza. Po psalmach Korachitów (Ps 42–49) umieszczony został w drugiej księdze „psalm Asafa” (Ps 50). Pozostałych jedenaście psalmów tego zbioru znalazło się w księdze trzeciej (Ps 73–83). Asaf, zgodnie z 1Krn 6,33-47, był podobnie jak Korach potomkiem Lewiego i śpiewakiem świątynnym już za czasów Dawida (1Krn 15,16-22). Ostatnia część zbioru psalmów „elohistycznych” (Ps 51–72) zawiera w nagłówku niemal zawsze imię Dawida. Informacja umieszczona po doksologii kończącej drugi zbiór Psalterza („Skończyły się hymny Dawida, syna Jessego”) potwierdza, że Ps 51–72 zawierają „elohistyczny” zbiór psalmów Dawida dołączony z czasem do zbioru „jahwistycznego” (Ps 3–41). Druga księga Psalterza, podobnie jak pierwsza, jest zasadniczo zbiorem lamentacji Dawida. Tradycja żydowska stara się łączyć te modlitwy z poszczególnymi epizodami z życia wielkiego króla i proroka Izraela. Ich tytuły hebrajskie nawiązują głównie do okresu prześladowań Dawida przez Saula, który starał się zabić młodego wodza, ponieważ widział w nim niebezpiecznego konkurenta do tronu. W rzeczywistości psalmy te w dużej części pochodzą z epoki monarchii judzkiej i tworzone były na potrzeby liturgii świątynnej.

1.9.3. Księga trzecia (Ps 73–89)

Można w tym zbiorze wyróżnić dwie mniejsze kolekcje (Ps 73–83 i 84–89). Pierwsza z nich wiąże się z imieniem Asafa (por. tytuł Ps 50) i pochodzi zapewne z królestwa północnego. Nacisk w tych psalmach spoczywa na Bożej sprawiedliwości, która objawia się na Syjonie. Dalsza część kolekcji (od Ps 77) nawiązuje do historii Izraela, poczynając od wyjścia z Egiptu, a kończąc na niewoli babilońskiej. Autor, piszący pod imieniem lewity Asafa, stawia bardzo aktualne pytanie: jak postępować, gdy nasza wiara w Boga nie przystaje do tego, czego doświadczamy w życiu?

Drugi, krótszy zbiór tej księgi Psalterza (Ps 84–89) obejmuje cztery psalmy „synów Koracha” (Ps 84–85 i 87–88) otaczające „modlitwę Dawida” (Ps 86). Ta modlitwa, umieszczona w centrum trzeciego zbioru, została wyróżniona ze względu na fundamentalny temat, jaki porusza – miłosierdzie Boga. Zbiór kończy się tragiczną wizją upadku dynastii Dawida (Ps 89). Końcowa

doksologia nie należy już do treści tego psalmu, lecz służy powiązaniu trzeciej i czwartej księgi Psalterza.

1.9.4. Księga czwarta (Ps 90–106)

Obok księgi trzeciej (Ps 73–89) jest to najkrótsza księga Psalterza, ale też centralna pod względem treści teologicznej. Składa się, podobnie jak poprzednia, z dwóch mniejszych zbiorów liczących odpowiednio jedenaście (Ps 90–100) i sześć utworów (Ps 101–106). Pierwszy zbiór głosi władzę Boga na Izraelem i nad całym światem. Pozostałe psalmy czwartej księgi stanowią mieszaninę różnych gatunków, a ich tematyka koncentruje się na dziele stworzenia i na historii zbawienia. Końcowe trzy psalmy (Ps 104–106) nie mają nagłówków.

Czwarta księga Psalterza zaczyna się psalmem przypisanym Mojżeszowi. Postać Mojżesza, „człowieka Bożego”, dominuje w tej księdze, która wymienia go siedmiokrotnie (90,1; 99,6; 103,7; 105,26; 106,16.23.32). Mojżesz symbolizuje szczególny czas w dziejach wczesnego Izraela, przed założeniem dynastii. To Pan, a nie król z rodu Dawida wywiódł Izraela z Egiptu i wprowadził do Ziemi Obiecanej. On też ponownie uwolni swój lud z niewoli babilońskiej. Znamienne, że księga czwarta kończy się wspomnieniem wyjścia z Egiptu (Ps 105–106) i prośbą o wybawienie „spośród narodów” (Ps 106,47).

1.9.5. Księga piąta (Ps 107–150)

Ostatnia księga Psalterza zaczyna się słowami, które zawierają odpowiedź na końcową modlitwę (Ps 106,47) księgi czwartej. Znamienne, że aż piętnaście psalmów w piątej księdze jest przypisanych Dawidowi. Przypomnijmy, że w księgach pierwszej i drugiej aż 57 psalmów było związanych z Dawidem, a w księgach trzeciej i czwartej – tylko trzy. Ostatni z psalmów Dawidowych (Ps 145) jest hymnem uwielbienia Boga jako króla. Tak wyraźna obecność Dawida w ostatniej księdze stanowi jasny przekaz dla wspólnoty jerozolimskiej po powrocie z niewoli. Skoro sam Dawid przyznaje, że jego potomstwo nie ma już władzy nad Izraelem, skoro sam Dawid wielbi Pana jako jedynego władcę, to również Izrael winien czynić tak samo. Kanoniczna lektura Psalterza pozwala czytać go wraz z Dawidem. Lektura mądrościowa zachęca do medytacji nad zbiorem psalmów w świetle dziejów Izraela. Pozwala stawiać pyatnia o własną tożsamość: „kim jesteśmy, co winniśmy czynić?”.

Piąta księga Psalterza zachęca, aby wraz z Dawidem wielbić Pana jako króla nowej wspólnoty, nowego ludu, który przeżył i wrócił z niewoli. Ostatnie zdanie tej księgi wzywa nowego Izraela: „Wszystko co żyje, niech chwali PANA. Alleluja!”.

1.10. Księga Psalmów jako całość

Wewnątrz księgi widać wiele znamion systematyzacji całej kolekcji. Niektóre z tych znamion pochodzą z wcześniejszych zbiorów częściowych, inne wyraźnie wskazują na obecny zbiór kanoniczny 150 psalmów Biblii Hebrajskiej. Dotyczy to niewątpliwie podziału Psalterza na pięć części lub „ksiąg”. Cztery pierwsze księgi (Ps 1–41; 42–72; 73–89; 90–106) kończą się krótką doksologią, pochwałą Boga, po której następuje responsoryjne „amen”. Piątą część zamyka szereg psalmów *Hallelujah* (Ps 146–150 z wprowadzeniem w 145,21). Liczba pięć nawiązuje do Pięcioksięgu Tory. Dokładne studium wewnętrznej struktury Księgi Psalmów pozwala wyraźnie poznać, że podział ten ma również znaczenie treściowe. Ukazuje też inne cechy struktury, które niewątpliwie wiążą się z podziałem na księgi. Część z nich wskazuje na wcześniejsze stadia obecnej redakcji.

Najwyraźniejszą cechą wzajemnego powiązania psalmów są ich tytuły. Znaczna część tytułów zawiera imiona. Dominuje tu imię Dawida zawarte w tytułach niemal połowy psalmów (73 na 150). Imię Dawida przynależy zasadniczo do pewnych grup psalmów: Ps 3–41 (czyli cała pierwsza księga oprócz wprowadzających Ps 1 i 2); 51–71; 108–110; 138–145. Ponadto są inne grupy psalmów nazwane imionami lewickich bractw pieśniarzy, Koracha (Ps 42–49; 84–89) i Asafa (73–83). Nadto wiele psalmów nosi różne imiona, np. Mojżesza (Ps 90) i Salomona (Ps 72). W wielu tytułach mieszczą się też dodatkowe informacje, których dziś nie umiemy dokładnie wyjaśnić. Jedne z nich dotyczą rodzaju tekstu, np. „pieśń” (*szir* – Ps 65–68; 120–134 lub *mizmor*, co LXX oddaje zwykle przez *psalmos*, z tego 35 razy z dodatkiem „Dawida”). Inne nagłówki zdają się wskazywać na sposób wykonania. Wreszcie w piątej księdze mieści się odrębna grupa „psalmów pielgrzymkowych” (Ps 120–134) oraz kilka grup psalmów, które na początku lub na końcu mają *hallelujah* (Ps 111–118; 135–136; 146–150).

1.11. Struktura komentarza

Nasz komentarz do poszczególnych psalmów będzie obejmował trzy elementy. W pierwszym akapicie ukażemy powiązanie danego utworu z kontekstem, w drugim – wewnętrzną strukturę psalmu, w trzecim wreszcie chcemy wprowadzić w jego lekturę chrystologiczną. W ten sposób nawiązujemy do starożytnej metody czytania psalmów zwanej *lectio divina*. Od czytania (*lectio*) Psalterza jako księgi przechodzimy więc do rozważania (*meditatio*) danego utworu, aby wydobyć z niego owoc duchowy. Na koniec staramy się medytację przemienić w modlitwę i kontemplację. Oczywiście komentarz nie obejmuje już tych końcowych etapów, a tylko prowadzi do ich progu.

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Autorstwo i czas powstania	5
2. Gatunki literackie	6
3. Antropologia	7
4. Teologia	8
5. Dawid jako psalmista	10
6. Księga modlitwy	11
7. Szczytowy wyraz wiary biblijnej	12
8. Struktura Psalterza	14
8.1. Księga pierwsza (Ps 1–41)	14
8.2. Księga druga (Ps 42–72)	14
8.3. Księga trzecia (Ps 73–89)	15
8.4. Księga czwarta (Ps 90–106)	16
8.5. Księga piąta (Ps 107–150)	16
9. Księga Psalmów jako całość	17
10. Struktura komentarza	18
Księga Psalmów	19
Księga pierwsza (Ps 1–41)	19
Księga druga (Ps 42–72)	123
Księga trzecia (Ps 73–89)	203
Księga czwarta (Ps 90–106)	257
Księga piąta (Ps 108–150)	305
Literatura	423